

Székelyek és csángók a csólyospálosi homoki gazdaságokban

OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL

„Migráció és anyagi kultúra a Duna-Tisza közén” címe e kötetnek. Amennyiben az olvasó tanulmányom címéből arra gondol, hogy a székelység vagy a moldvai csángók a homokpuszták benépesítésében részt vállaltak volna, úgy sajnos csalódnia fog. Dolgozatomban nem a történelmi korok távlatából előkeresett, megsárgult lapok vallomását tárom Önök elé, hanem napjaink történéseit. Azt a módot, ahogyan fölgyorsult világunkban szemünk láttára alakul a történelem; ahogyan kezdetét vehették egykor a mára klasszikus értelemben vett migrációs folyamatok.

Mit is jelent e szó: migráció. A néprajz számára – alapértelmezés szerint – emberek lakóhely-változtatással együttjáró mozgását a megélhetés helyének megváltoztatása miatt. Van azonban e szónak egy másik jelentése is, amelynek értelmében bizonyos népcsoportok állandó vagy átmeneti munkavégzés végett időszakosan kétlakivá válhatnak.

Munkánk szempontjából fontos megadni, hogy a migráció irányultsága, illetve a vándorlásnak az átmeneti és állandósult helyváltogatás alapján, milyen csoportokra osztható:

I. nemzetközi

A/ semleges (a kibocsátó és fogadó közeg minden kulturális, etnikai kötődést nélkülöz, ez többnyire gazdasági)

B/ nyelvterületi (a kibocsátó és fogadó közeg nyelvi rokonságban áll)

II. belső (országban belüli)

A közelmúltig csupán ez utóbbi, azaz a belső vándorlás válhatott számottevővé. Az 1990-es évtized kezdetének politikai változásai újra megnyitották a lehetőségeket az előző két migrációs forma előtt is. Napjainkra különös hangsúlyt kaptak az átmeneti nemzetközi migrációnak a nyelvterületi folyamatai.

Tanulmányomban Csólyospáloson, a homoki gazdaságokban 1990-1997 között vendégmunkásként dolgozó székelyek és moldvai csángók konkrét példáját felhasználva ez utóbbira világítok rá. Teszem ezt azért, mert munkám mint konkrét helyszíni megfigyelésen alapuló esettanulmány rávezethet korábbi migrációs folyamatok esetleges kezdeti fázisaira, vagy idővel a vizsgált jelenség is kiváltójává válhat további népességmozgásnak. Amennyiben a csólyospálosi vendégmunkás forgalom csupán az erdélyi székelység vonatkozásában vetődne fel, nem jelentene különös kuriózumot (mivel e jelenséggel már Magyarország-szerte találkozhatunk¹). Érdeklődésemet a moldvai csángóságnak az előbb említett csoportot felváltó vendégmunkásként való megjelenése keltette fel.

¹ PAPP Árpád is utal e jelenségre, "Vendégmunkások vagy menekültek?" című tanulmányában

Megfigyeléseimet 1994-1997 között, Fodor Ferenc ösztönzésére végeztem. Munkámban a tényeknek a munkaerőt befogadó csólyospálosi gazdák és a vendégmunkát vállaló székely, majd a gajdári² moldvai csángó fiatalok szemszögéből történő megismerése vezényelt. Ahhoz, hogy helyesen vonhassam le következtetéseimet, fontosnak tartottam megismerni:

- a befogadó és a kibocsátó közegek belső indíttatásait,
- a közösségekben a migrációval kapcsolatosan kialakult korábbi kapcsolatokat, történelmi előképeket,
- a munkaerőhiány kialakulását,
- a vendégmunkásnak a kilépésre való fölkészülését,
- a munkaerő kereslet-kínálat találkozását,
- a helyben kialakult munkakapcsolatokat,
- a székely és a csángó vendégmunkás csoportok közötti váltás körülményeit,
- a kölcsönösen levonható tapasztalatokat.

A csólyospálosi gazdaságok mint későbbi vendégmunka befogadók

A föld megmunkálása és termőre fordítása a paraszti gazdaságok évszázadok óta legmunkaigényesebb erőfeszítése. A szántóföldi termelés többnyire csak bizonyos munkafolyamatok elvégzésénél (vetés, kapálás, betakarítás) igényel többlet munkaerőt.

Az alacsony termőképességű területeken a legnagyobb szorgalom mellett is jövedelmező gazdálkodás csak a szakszerűen megválasztott termelési mód és haszonnövény együttes kiválasztásával érhető el. Különösen igaz ez az utóbbi időkben a Duna-Tisza közti homokon fejlődésnek indult gazdaságokban. A homok megkötése és alacsony termőképességének fokozása (átlag 3-4 aranykoronás földek), de sok esetben egyáltalán a termőre fordítása is embertelen munkát követelt meg („hőgyhúzás”, öntözés stb.) A kis, 10-15 holdas homoki birtokokon termelő gazdák felismerték, hogy számukra megélhetést az intenzív mezőgazdaság nyújthat. Csólyospáloson a leghozzáértőbbek már a 30-as években³ felismerték a zöldség- és dohánytermesztés fontosságát. A terményváltás a szántóföldi zöldségtermesztés irányába az ötvenes évektől jelentett választási lehetőséget a hagyományos gazdálkodással szemben. E folyamatot gyorsította, hogy a 60-as évektől megszervezték a településen a termények felvásárlását.

A község gazdálkodásában a fóliasátrak megjelenése jelentette a máig meghatározó jelentőségű lépést. A primörtermelés így fokozatosan, meghatározó módon tört be a gazdák életébe. Kellő hozzáértés mellett ez a termelési minta bizonyult a legkifizetődőbbnek. Hogy ezen új, önmaguk által támasztott elvárásnak eleget tudjanak tenni, gyökeres szemléletváltást kívánt meg, hiszen folyamatos és állandó munkát követel a gazdálkodó egész családjától. Mivel a helybéli családoknál az

---

² Szerencsés helyzetben vagyok, hisz Hegyeli Attila kutatásaim lezárása után betekinttem a kibocsátó község életébe is.

³ FODOR F. 1995, 285.

egy-két gyermek az általános, így önmaga nem képes megfelelni az igen intenzív mezőgazdasági kultúra által támasztott követelményeknek, szükségessé vált a rendszeres bér munkás-foglalkoztatás⁴.

A mezőgazdaságban már a korábbi századoktól egyes munkafázisok elvégzésnél gyakran éltek e lehetőségekkel. Néprajzi szakirodalmunk számos példát szolgáltat a lakóhelyüktől távol, bér munkásként dolgozó csoportok (aratóbandák, summások stb.) jelenlétére. Közös az itt említettekben, hogy a vendégmunkások csak időlegesen, bizonyos munkafázisok elvégzésére szegődtek el. Munkájukat előre megalkudott (általában természetbeni) fizetség ellenében, korlátozott időtartalmú szerződés szerint végezték. Gazdának és munkavállalónak egyaránt érdeke volt az adott munkafolyamat mielőbbi elvégzése.

Az újonnan fejlődésnek indult, vagy alig kialakult kis „farmer gazdaságok” külső, kézi munkaerő szükséglete a tárgyalt okok miatt jelentősen megnövekedett. Igény jelentkezett a megbízható és megfizethető, viszonylag állandó munkások iránt. E hiányt a helybéli gazdák kezdetben a településen élő munkanélküliek átmeneti foglalkoztatásával igyekeztek pótolni. Hamarosan kiderült, hogy e frissen kialakult társadalmi réteg zöme nem szokott hozzá az intenzív munkához, ennek következtében csak nagyon kis arányban enyhíti a munkaerőben támadt hiányt.

Megoldási kísérletek

A gazdák keresték a megoldást a munkaerő pótlására. Ennek érdekében külső lehetőségek felkutatásába fogtak. Így a szovjet jelenlét utolsó éveiben a kiskunmajsai szovjet kaszánya tisztjeivel már korábban kialakult cserekereskedelmi kapcsolatokra építve orosz katonákat foglalkoztattak. Továbbá a település leleményes gazdáinak sikerült elérni, hogy földjeiken átmenetileg kelet-német diákcsoportok is dolgoztak, ezáltal lehetőséget nyújtva számukra a nyári nyaraláshoz szükséges költőpénz megszerzésére.

Csölyospálosnak 1976-tól alakult ki szorosabb kapcsolata Erdéllyel, ugyanis néhány fiatal ekkor utazott ki, és „fertőződött meg” először a hargitai levegővel. Ennek a kapcsolatnak köszönhetően már az 1980-as évektől megfordultak településünkön erdélyiek, akik a Ceausescu-diktatúra idején – a két vagy szerencsés esetben évente kikönyörgött turistaútlevelükkel a zsebükben –, szinte egy forint nélkül, valóban turistaként érkeztek hazánkba. Hogy nyaralásukat meg tudják alapozni, egy-két hetet segítettek a mezőgazdasági munkákban a csölyospálosi tanyákon.

A Székelyföld mint munkaerő-kibocsátó térség

Több évszázados hagyománya van az Erdély keleti szögletében élő székelység körében a migrációnak. A könyvtárnyi irodalomból csak egy-két idézet erejéig térjünk ki rá. „Székelyek nemegyszer menekültek ki a hegyeken a katonáskodások

---

⁴ BELLON T. 1995, 327.

elől”⁵. Hosszú ideig a kivándorlás célpontjai a Kárpátok túlsó oldalán található román fejedelemségek voltak. A katonai, politikai mozgalmak mellett a kivándorlást gazdasági okok is táplálták. Székelyföld mezőgazdasági termőterületei és éghajlati viszonyai csak nagyon kivételes esetben nyújtottak gazdasági háttérrel a túlnépesedő családok megélhetéséhez. Háromszék, Csík és Udvarhely megye többnyire a házi- és kisiparra van utalva, és arra kényszerülnek, hogy áruikkal megélhetőségüket főleg külföldön próbálják biztosítani. Évtizedek óta a tölgyesi, gyimesi, ojtói, bodzai s tömösi hágón át minden tavasszal a székelyek közül ezren és ezren tódulnak be azon pár órai vándorlással elérhető szomszédságba, melyben a munkáskéznek mindig van keletje.”⁶

A szükség sokszor rászorítja az otthon még oly büszke székelyt is, hogy idegenben olyan munkákat is elvégezzen, amit ismerősei előtt restellett volna: „[...]idegenben senki se tudja, hogy otthon kik s mik voltunk, jó jövedelem fejében ráadjuk magunkat olyan foglalkozásra is, ami otthon – balvéleményünk szerint – sértette volna ambícióinkat[...].”⁷

Az 1910-es években e jelenségre egyre magasabb fórumokon figyeltek fel. A különböző magyar társadalmi szervezetek, de hamarosan a kormány hivatalai is igyekeztek mindent megtenni az elköltözők számának csökkentése érdekében. A megoldást inkább az emissziós okok csökkentésében kellett keresni. „Sokan látnak segítséget abban, ha Magyarország azon vidékein, melyek nyáron át munkáshiányban szenvednek, a szívós, vasszorgalmú székely munkások behozatalát szerveznők.”⁸ Az igazi segítséget a felelősen és körültekintően gondolkodók a kibocsátó terület felemelésében, a Székelyföld iparosításában látták.

Az első világháború után valamelyest csökkent a migráció. A nemzetközi kivándorlási gyakorlat az országhatárok drasztikus megváltoztatásával átalakult belső munkaerő-vándorlási folyamatokká.

A székelységnek a bécsi döntés után lassan újraéledő migrációja Magyarországon munkaerőpiacaira irányult. A második világháború után többnyire elvesztette ezen, a vendégmunka szempontjából fontos befogadó területeit. A kollektivizálás és iparosítás folyamán a falusi népességre kényszerített földfosztás (sic!) a megélhetési migrációt az iparosodó városok felé irányította.

Az 1989-ben Romániában bekövetkezett változások a székelyföldi családokat egy mesterségesen visszazsorított gazdasági fejlettségi szinten találták. Ugyanakkor már létezett egy korábról bevésődött munkaerő-vándorlási gyakorlat; az új helyzet pedig mindezekhez biztosította a szabad határátlépést és a munkahelyek tömeges megszűntével a rengeteg szabadidőt. A népesség megélhetési gondjainak rendezése érdekében tömegesen indult a határokon túlra. Néhányan forgatták fejükben a nyugati munkavállalás lehetőségét, de ez a nyelvi nehézségek miatt több bizonytalansági tényezőt is rejtett magában. Értelemszerű, hogy a magyar anyanyelvű székelység

---

⁵ MIKECS L. 1940, 83.

⁶ EGAN E. 1886, 60.

⁷ KERTÉSZ J. 1913, 30.

⁸ EGAN E. 1886, 63.

többsége – mivel a magyaron és románon kívül más nyelvet nem ismert – természetes módon Magyarországon keresett munkát.

Csolyospálos székelyföldi vendégmunkásainak nagy része Gyergyó környékéről, valamint az udvarhelyszéki Méréfalváról indult. Rendelkezésünkre áll egy tanulmány Gagyi Józseftől, amely Méréfalva kilépési gyakorlatát vizsgálja. Megállapításai szerint „Méréfalván a XX. század közepén megszokott, elfogadott társadalmi jelenség volt a közösségből való kilépés, legyen az más közösségbe való házasodás vagy a megélhetés keresése miatt létrejött migrálás”⁹.

Ilyen előzmények után került sor Erdélyben a termőterületek visszaszerzésére és a falusi gazdálkodás felértékelődésére. A jövedelmező gazdaságok felállítására, modernizálására jelentős családi tőkét igényelt, ennek megszerzése érdekében vált kézenfekvővé a külföldi vendégmunka. A lányok számára a hozomány kiállítása is ösztönző tényezőként vehető számításba. Gyakori eset, hogy már korábban megfordultak, esetleg dolgoztak is turistaként néhány napot a kiválasztott munkaterületen. Mindenképpen fontos volt számukra, hogy ne a vakvilágba induljanak, hanem személyes vagy jó ismerős révén, megbeszélés útján szerzett ismeretekkel rendelkezzenek leendő pénzkereseti helyükről. Voltak olyanok is, akik csak hallottak alapján szerencse-próbálandó akasztottak vándortarisznyát nyakukba.

Az 1990-es évek elejétől már kisebb-nagyobb csoportokban indultak magyarországi vendégmunkára a többnyire nyolc osztályt végzett fiatalok. Gagyi József tanulmányából kiderül, hogy a Méréfalván 1969-1979 között születettek közel harmada járt 1994-ig magyarországi vendégmunkára. Terepkutatásaim alapján megállapíthatom, hogy a fiatal méréfalvi lányok – mivel már korábban rendelkeztek csolyospálosi ismeretséggel –, előszeretettel vállaltak munkát az itteni intenzív homoki gazdaságokban.

A munkavállalás irányának megválasztásában annak gazdasági, kulturális, társadalmi és nyelvi összetevői egyaránt fontosnak bizonyultak.

A moldvai csángó falvak mint potenciális vendégmunkás kibocsátók

A csolyospálosi gazdaságok vendégmunkás-szükségletét egy idő óta szinte kizárólag a moldvai csángó katolikus vendégmunkások elégítik ki. Ahhoz, hogy megértsük a magyarság ezen leghányatottabb csoportjának migrációs folyamatait, szükségesnek tartom röviden bemutatni azt a környezetet, amely évszázadok óta alakítója az egyes egyének döntésvállalásainak.

A Keleti-Kárpátok keleti lejtőin leszaladó patakok mentén, román falvaktól körülvéve él a moldvai katolikus magyarság. Májig megtartott katolikus hitüket 1227-től a frissen alakult Milkói Püspökség keretében (Theodoric dominikánus¹⁰ első püspökük, aki tagja volt a magyar püspöki karnak is¹¹) élték meg, ez a mindmáig kimutatható legfőbb identitásbéli kötődésük.

---

⁹ GAGYI J., 1994, 28.

¹⁰ HORVÁTH A. 1994. 11.

¹¹ DOMOKOS P. P. 1984, 29.

A moldvai magyarság folyamatos migrációs kapcsolatban állt a Székelyfölddel. A 14. században a magyar királyság kiterjesztette védelmi övezetét a Keleti-Kárpátok Moldva felőli lejtőire is, e célt szintén kitelepített magyarokkal és más nemzetiségekkel kívánták elérni. Nagyobb hullámot jelentett a 15. századi huszita kivándorlás, ekkor alapították a mai Husz (Husi) városát. 1764-ben, a hírhedt madéfalvi veszedelem idején a lakosság tömegesen menekült át a Kárpátokon túli magyar települések oltalmába.

A moldvai magyarság sem letelepedésének ideje, sem származása szempontjából nem számítható egységes néprajzi csoportnak. Területi elhelyezkedés alapján három főbb csoportot mutathatunk ki: északi csángók – Románvásár (Roman) környékén, déli csángók – Bákótól délre, székelyes csángók – többnyire a mai Bákó megye területén, a Tazló és Tatros völgyében.

Földrajzi elhelyezkedésükön kívül egymástól nyelvi és kulturális különbségeket is mutatnak.

Az északi csángó települések lakói mind nyelvükben, mind pedig szellemi kultúrájukban a legtöbb archaikus elemet őrizték meg. A Szeret mentén élő déli csángókat a történelmi dokumentumok a 15. századtól említik, nyelvük részben eltér a korábban említett csoportétól. A székelyes csángók főleg a madéfalvi veszedelem után szállták meg jelenlegi földjeiket, nyelvükben és kultúrájukban egyaránt legszorosabban kötődnek a kibocsátó Székelyföldhöz. Napjainkig intenzív társadalmi kapcsolatban állnak e területtel.

A csángó megnevezést a kutatók és ők maguk is vegyes érzelmekkel fogadják; ennek ellenére mind az szakirodalom, mind az érintettek használják. Etnikai értékeitük mérlegelésénél fontos tényező, hogy régóta román környezetben élnek. A magyar nemzettől való térbeli leszakadásuk még az előtt elkezdődött, hogy a nemzetté válás folyamatai befejeződtek volna. Környezetüktől való másságukat katolikus voltukban érzik, nyelvi identitástudatuk mára kevert, „csángó” nyelvtudásukat (amelyet maguk sem tartanak igazi magyarnak) egyszerűen állapotnak fogják fel. Néhányan ezt plusz adottságnak tekintik¹².

Megélhetésük a szűkös családi birtokaikból fakadóan hosszú ideig igen szegényes volt. A nagy természetes szaporulat a birtokok gyors felaprózásához vezetett. A népszaporulat egy bizonyos idő után feszítővé vált, falvaikból csoportosan váltak ki új életteret keresve. Ez ritkább esetben új falvak alapítását jelentette, Bukovina 1774. évi megszállása után részt vettek annak benépesítésében több ízben is. Az iparosítás éveitől kibocsátásuk a moldvai, havaselvi és erdélyi ipartelepek fele irányult.

A századunk közepén lezajlott kollektivizációs és iparosítási törekvések után a férfiak szinte kivétel nélkül a városokban kerestek munkát. A gyermekek nevelése, a föld megmunkálása, a gazdaság körüli munka teljesen az otthon maradt asszonyokra hárult.

---

¹² "... a romány csak rományul tud értekezni, de mü tudunk tanácsolni a románval es, az ungarval es, csángóval es..." (Lábnyik 1992,)

Térkép: Csoma Gergely Moldvai csángó magyarok (Bp. 1988) című könyvéből

A Csölyospáloson vendégmunkát vállaló csángók szinte mind egy faluból, a Tazló menti *székelyes csángó* Gajdárból (Bákó megye, Coman község) kerültek ki (lásd térképmelléklet). Ez megkönnyíti munkámat, hisz leszűkíti a vonatkoztatási pontokat.

E település első említése a 19. század közepéről Jerney János tollából származik, 150 lakossal¹³. A község napjainkig dinamikusan fejlődik, így az 1930-as népszámlálás 373 lakost tart számon, amelyből 369 katolikus, 368 magyar nemzetiségű, és ebből 367 magyar nyelvű is¹⁴. (A további következtetések levonása érdekében szükséges megjegyezni, hogy ugyanitt szerepel Coman plusz 42 lakossal, tehát összesen 411 fő). Tánczos Vilmos 1992. évre vonatkozó adatai szerint¹⁵ összesen 931 fő él a településen, amelyből katolikus 927 fő, a magyar nyelvet ismeri 850 fő, az összlakosság 91%-a. Látható, hogy a nagyvárosokba irányuló természetes migráció mellett is a 62 év alatt 125,5%-os a népszaporulat. Ez az adat messze felülmúl minden számítást; míg az adott időszakban legnagyobb természetes szaporulatot mutató Moldva 67%-os növekedést mutat, addig a Moldvában élő katolikusok 118%-os helyben maradt népszaporulatot jelentenek. A *szocialista iparosítás* éveiben Moldva volt az ország legnagyobb munkaerő-kibocsátó területe. Gajdárban ma is általános a hat-nyolcgyermekes család.

Érthető, hogy a szocializmus összeomlása után felszabadult hatalmas tömegű lakosság a kevés és gyenge minőségű termőfölddel rendelkező községen belül képtelen volt megélhetést találni. Ugyanakkor szakadt e népességre a fogyasztói társadalmi minta is, ami az eddig belső gazdasági cserekereskedelemre támaszkodó társadalmat a monetáris forgalom megnövekedésére készítette. Kutatásaim lezárása után jelen témában vizsgálódásokat végzett Hegyeli Attila is, aki a gajdári helyzetet ekképp látja: „...új igények születtek, amelyek lokális megoldásokkal nem elégíthetők ki. Gondolok itt főleg a beépített környezet alakításának új trendjére, de reprezentatív és státuszszimbólumot jelentő modernizációs termékek beszerzésének igényére, valamint a státuszfogyasztás egyre pénzigényesebb mozzanataira.”¹⁶

A megélhetés biztosítása és az életszínvonalban való minőségi váltás igénye természetes módon vetette fel a pénzhez jutás lehetőségének keresését. Nyilvánvalóvá vált, hogy egyetlen lehetőség áruba bocsátani azt, aminek bővében voltak: munkaerejüket. E cselekvési modellnek körükben már jól bevésődött előképe volt. A romániai munkaerőpiac telítettsége miatt csak viszonylag alacsony hasznot hozhatott volna: Hamar egyértelműsödött számukra, hogy külföldön kell megtalálni a lehetőségeket. Így már közvetlen a változások utáni években Izrael, Magyarország és Oroszország fekete-munkaerő piacán találjuk a fiatalság jelentős részét.

Hazánkban számukra két, egymástól eltérő, előnyökkel és kockázattal járó lehetőség – Budapest és a nagy városok építkezéseiben való részvétel – nyílt, ami látványosan jóval nagyobb haszonnal, de ugyanakkor nagyobb kockázattal is járt. Ezzel

---

¹³ JERNEY J. 1845, 176.

¹⁴ DOMOKOS P.P. 1984, 171.

¹⁵ TÁNCZOS V. 1997, 378.

¹⁶ HEGYELI A. 1998, 3.

szemben a vidéki Magyarország tanyás gazdaságaiban, bár kevesebb haszonnal kecsegtető, de annál biztonságosabb a mezőgazdasági munka. Ez a lehetőség céljukat kétszeresen is segítette: egyfelől saját fenntartásuk súlyát levették a család válláról; másfelől a megkeresett pénzzel be tudtak segíteni az otthoni befektetésekre és a mindennapi megélhetésbe¹⁷.

A kilépések előkészítése

Első személyes találkozásaim a Magyarországra vendégmunkára érkező csángókkal 1990-ben voltak. Három, 20 év körüli, magyarul keveset beszélő fiatal kereste, hol vállalhatnának munkát. A beszélgetésből kiderült, hogy csupán hallomás alapján indultak el. Ilyen nekivágás csupán a kezdeti időszakban fordult elő, azóta már otthon igyekeznek minden információt beszerezni a lehetőségekről.

A Csólyospáloson munkát vállalók mindenike előre felkészült, általában rokonokkal, barátokkal jött el. Azok, akik már kint voltak dolgozni, amikor újév környékén hazamennek, szinte kötelességüknek érzik az estéknévti beszélgetések alkalmával tüzetesen elmondani mindent, amit munkájukról tudni kell. E beszámolók alapján minden érintett fiatal tisztában van a végzendő munkával, a lehetőségekkel, az elvárásokkal, nem is beszélve a bérekről. Értérendjükben a becsületesen megszerzett pénz és az általa való gyarapodás kiemelt helyen áll, ezért a kint dolgozók példája sokakra serkentőleg hat. Van Gajdáron olyan család, ahol a kilenc gyerek közül négyen vállaltak Csólyospáloson munkát. A kilépő korosztályt 14-30 év közötti fiatal fiúk alkotják, többnyire a katonaság előtt; de leszerelés után is többen visszatértek már, köztük házasesemmel nem találkoztam.

Csólyospálosra az első csángó vendégmunkások Kiskunhalas-Balotaszállásról az egyik helyi gazda ott lakó nagybátyjának ajánlására jöttek 1992 januárjában¹⁸. Azóta számuk gyors ütemben szaporodott. 1995-re 25-30 fő közé, de a kutatás lezárása óta tovább növekedett: 1998 áprilisában 52 csángó fiatal dolgozott a településen¹⁹. Balotaszállási megjelenésük egy gajdári fiatalembernek köszönhető, aki Kiskunhalasra nősült, és az őt meglátogató rokonaiból kerültek ki az első vendégmunkások. Csólyospáloson kívül több szomszédos településen – Kiskunhalason, Kömpöcön, Forráskúton, Balástyán - is dolgoznak/tak csángó vendégmunkások.

Az igények találkozása, munkavállalás

Az eddigiekből látható, hogy a csólyospálosi intenzív kertészeti gazdaságokban kialakult munkaerőhiány pótlására szinte egyedüli megoldásnak számított a vendégmunka igénybevétele. Saját bevallásuk szerint a helybéli munkanélküliekkel csak nagyon ritka esetben tudják elvégezni munkájukat²⁰. Azt tartják róluk, hogy

¹⁷ "Mit csinálsz a megkeresett pénzzel? - *Viszem haza, s odadom apómnak... segítem a testvéreimet házat csánni...*" (S.C.A. gajdári vendégmunkás 1995)

¹⁸ B.GY., H. Gy., B.C.

¹⁹ HEGYELI A. 1998, 5.

²⁰ "Ezt a munkát az iteniekkel nem lehetne el se képzelni." (P.I. csólyospálosi gazda, 1994)

csak azt keresik, hogyan húzzák ki magukat a munka alól, és e mellett a fizetség szempontjából is jóval követelőzőbbek²¹.

Csölyospáloson a már bemutatott előképek után jelentett gyökeres változást a romániai határ 1989-ben történt átjárhatóbbá tétele. A kezdetekre így emlékszik F. F.-né csölyospálosi gazdálkodó: „*Hogy ez a kapcsolatuk volt, jöttek az erdélyiek. Eleinte csak egyszer lehetett átjönni, akkor is jöttek egy-egy kicsit dolgozni is....mikor a határt felszabadították, akkor má' jöttek, úgy is volt, hogy tízen is voltak, ide eljöttek, mert ismerősek voltak, s innen indultak tovább. Mondták a fiamnak, hogy keressen munkát, s aztán innen indultak tovább. Mi voltunk az elosztó állomás...*”

Mindkét fél részéről fontos tényező, hogy azonos nyelvi környezethez tartoznak, bár ez nem jelent azonos kulturális háttérrel. A különbségek főként az ösztömgazdaságról alkotott képben, a gazdasági fogyasztási normákban, a tárgyi környezet megítélésben és a társadalmi morális értékrendben testesültek meg.

A gazdák körében egyre jobban elterjedt – főképp a máréfalvi és gyergyói – székely, majd később a moldvai csángó magyar fiatalok foglalkoztatása. Ez számukra is változást jelentett, mivel most már a vendégmunkásoknak a hosszabb távú ellátásáról is kellett gondoskodniuk. Az elhelyezés nem jelentett gondot, hiszen e tanyás településen szinte minden család rendelkezett megfelelő nagyságú és emberséges lakóhellyel, hiszen többeknek a tanya mellett a faluban is volt házuk.

A megegyezés

A kertészeti gazdaságok folyamatosan bőséges munkát nyújtottak, így a bér-megállapodás mindig hosszabb időre és napi változó munkaidőre történt átálányban. Természetesen mindig bele kellett számolni, hogy a vendégmunkások a családtagokkal egyforma, teljes ellátásban részesültek. Ez a munkavállalók számára azért jelentett előnyt, mert elszámoláskor egy összegben megkapott bérüket szinte teljes egészében hazavihették. Általában egy-egy kilépéssel hosszabb ideig, akár folyamatosan több hónapig is tartózkodtak Csölyospáloson. A munkaközi, szabad idejüket szintén a család tagjaival vagy egymással töltötték. Néhány figyelmesebb gazda arról is gondoskodott, hogy amikor a munka megengedte, kirándulni, szórakozni is eljuthassanak. Róluk a gazdák meglepedéssel nyilatkoztak „...*nem igazán jellemző rájuk, hogy a mezőgazdasági munkákhoz hozzászoktak volna, de igyekeznek mindent megtanulni...*”²²; „*nem úgy csinálják, mint a tszcs-ben, hogy szedi a krumplit és háromra rálép, hogy ne kelljen felvenni*”²³. Mindezek mellett kezdetben (1991-93) napi 4-500 Ft körüli bérben állapodtak meg, ez mára elérte az 1000 Ft/nap értéket, az ellátáson felül. Ez az összeg az elvégzett munka fejében túl alacsonynak tűnhet, de figyelembe kell venni, hogy a teljes ellátás mellett ez szép

---

²¹ „*Csak előbbre akar jutni, nem úgy, mint sokan itt Csölyoson.*” (R.M.-né csölyospálosi gazdálkodó, 1994)

²² R.M. csölyospálosi gazdálkodó, 1994

²³ P. I. csölyospálosi gazdálkodó, 1995

megtakarítást, tiszta jövedelmet jelent a munkavállalónak. Általában a gazdák egyékes bértartellbe rendeződtek, és többnyire ez határozta meg a bérek alapját.

A munkakapcsolat

A vendégmunkások szinte minden munkát végeztek, ami egy intenzív kertészgazdaságban, a mezőn, a fóliában vagy a ház körül adódott. Sokszor előfordult, hogy a munkafázis sürgőssége miatt még az éjszakába is belenyúlt munkájuk.

Számunkra kezdetben szokatlan volt a nyári, közel negyven fokok hőség. Ez ellen úgy próbáltak védekezni, hogy amikor a napsütés kibírhatatlaná vált a déli órákban, hosszabb pihenőt tartottak. Ilyenkor gyakran az öntözőgödrök vizében vagy a közeli tóban kerestek enyhülést. Az így kimaradt munkát az esti és hajnali órákban igyekeztek pótolni. Minden munkakezdésnél, különösen az új munkafolyamatoknál a gazdák elmagyarázták, mit kell csinálni, adott esetben mire kell figyelni. A munkák során egymás között és a helybéliekkel egyaránt sok mindenről beszélgettek. Erre a kikerült fiataloknak különös szükségük is van, bár egyéniségükönél fogva olyan életvezetésre törekzenek, amelyben egyrészt prioritásuk van az egyéni döntéseknek, másrészt mindig igénylik a velük történtek közösségbeli feloldozását is²⁴.

Volt rá példa, hogy nyáron a vendégmunkások száma 180-200 főig is emelkedett egy-egy fontosabb idénymunka idején. Munkájukat mindig meghatározta a gazda viszonyulása²⁵. A közös munka a konkrét munkán túlmenően társadalmi kapcsolatok kialakulásának is színterévé vált. A gazdák gyakran otthonaikban is meglátogatták egykori vagy éppen náluk dolgozó munkásaikat, részt vettek azok családi és közösségi ünnepein (lakodalom, keresztelő, búcsú stb.). Hosszan tartó baráti kapcsolatok alakultak ki, amelyeket sok esetben a munkakapcsolat megszűnte után is máig ápolnak. Volt rá eset, hogy néhány csólyosi gazda maga is vendégmunkásként jelent meg Gyergyóban, gépeikkel aratni mentek.

A vendégmunkásokat a mindaddig leírtak mellett legtöbbit a kertészetekben foglalkoztatták. A fóliákban már január közepén jelentkezik a talajelőkészítés, palánták keltetése, fűtés, tápkockázás (1. ábra), palántázás. Majd kora tavasztól kiültetés, kapálás, pikkérozás. Ősszel krumpliszedés, paprikaszedés (2. ábra), -hasítás, -szárítás, piacolás, egyéb termények betakarítása. Tehát a munkáskézre folyamatosan szükség volt.

A gazdák egymás közötti viszonya a nemes versengés mellett erős egymásrataltságot is tükröz. Gyakran kisegítik egymást, kölcsönadják eszközeiket, gépeiket, munkásaikat egymásnak, amikor valahol több munka adódik. Ez mindkét félnek jó, mert ilyenkor természetes, hogy a vendégmunkások ellátásáról és fizetéséről is az a gazda gondoskodik, akinek éppen dolgoznak. A faluban járva-elve gyakran hallani, amint a gazdák egymás közt így beszélnek: „*Van holnapra egy románod?*”

---

²⁴ BODÓ J. 1994, 72.

²⁵ "A munka attól függött, milyen a gazda. Ha figyelmes és emberi volt a fogadtatás, akkor nagyon jól dolgoztak." (R.M. csólyospálosi gazdálkodó, 1994)

1. ábra. Tápkockázás a fóliában

2. ábra. Vendégmunkások paprikaszedés közben

A gazdasági szempontokat figyelembe véve úgy tűnik, hogy mind a gazdák, mind a vendégmunkások elfogadták kialakult viszonyukat, és egy viszonylagos kölcsönös megelégedés jellemezte kapcsolatukat. A kiegyensúlyozottságra utal, hogy ugyanazon vendégmunkások ugyanazon gazdákhöz egymás után több alkalommal is visszatértek. Ez az egyensúly azonban gyakran mutat elmozdulásokat hol egyik, hol másik irányba, hisz mindkét fél belső mozgatórugója más irányban hat.

Természetes módon alakultak ki konfliktusok is a munkavállalók, a munkaadók és munkavállalók, valamint az egyes gazdák között.

Legfontosabb konfliktus források:

vendégmunkások között	- a munkavégzésben feltűnő különbségek (szorgalmasabb - lassúbb)
	- rivalizálás egymás közt, irigykedés egymás iránt
munkaadó és vendégmunkás	- gondolkodásbeli és kulturális különbségek
	- ritkább esetben túl szigorú hozzáállás
gazdák között	- a bértartell megszegése
	- egymás munkásainak elcsábítása.

Szempontunkból a gazdák és a munkavállalók közötti konfliktust tartjuk a legfontosabbnak, mivel ezek elemzése ad magyarázatot a későbbiekben bekövetkezett vendégmunkásváltásra is.

A székelységnek nagyon érzékeny és élő magyarságtudata van. Értékrendjében ez – főleg a változások idején – külső kapcsolatainak meghatározásában nagyon előkelő helyre került; gyakran megelőzte a gazdasági javakat. A székely emberi tartásában is kevély, sokszor makacs. Elvárásai az anyanemzettel szemben mind erkölcsi, mind kulturális téren magasak. Állapotát – hogy otthonától távol vendégmunkát kényszerül végezni –, átmenetinek fogja fel. Önmagát kiszolgáltatottnak érzi²⁶, bár önkéntesen vállalja a munkát. Igyekszik a kint tartózkodást a kimondottan szükséges, lehető legrövidebb időre korlátozni. Az otthonától távol töltött idő maximális kihasználására, a célok gyors elérésére, a kelengye vagy egyéb gazdasági javak (traktor, személyautó, színes televízió, parabola antenna) megvásárlásához szükséges pénz megszerzésére törekedett.

Magyarán érthető, ha minden, rájuk vonatkozó negatív megjegyzés mélyebb nyomokat hagyott és hagy bennük. Igaz, hogy néhányan maguk az erdélyiek közül is eltékoztak a kocsmában keresetüket, és a gazdák gyakran általánosítanak. Számukra az egyik legmegalázóbb, ha lerománnozzák őket²⁷, és sajnos ez az általánosí-

²⁶ "...nagyanyám mindig mondta: <Kisfiam, te földönfutó leszel.> Ezt nagyanyám mondta kiskoromban. <Mi az, hogy földönfutó?> <Majd megtudod.> Nem érzem otthon magam; ha hazamegyek, már 10 nap után ott se érzem magam otthon - talán ez a földönfutó." (L.Cs. Székelyföldről Csólyospálosra áttelepült vállalkozó . 1995)

²⁷ "Nagyon különbözőképp fogadtak, gyakori volt az a nézet, hogy aki Romániában él, az mind cigány.", "Ki tudja, miféle, mér enged be a házába?" (M.S. Csólyospáloson letelepült gyergyói vendégmunkás , 1995)

tás nagyon gyakori országszerte, nem csupán az általam vizsgált területen.²⁸ A gazdák jó része érezte, hogy ő ad munkát a vendégmunkásnak, és itt ő az úr, ő mondja meg, mi hogy jó, az erdélyi meg örvendjen, hogy munkát kap.

A helybéliek egy részének a vendégmunkásokhoz való viszonyulását egy, Erdélyből itt maradt fiatalember frappánsan fogalmazta meg: „Egy fontos tényező, hogy hogyan gondolkodnak itten az ottani magyarságról. Itt végülis minden család másképpen tájékozódott. Más a véleménye az ottani magyarokról. Igaz, én se mondom, hogy mindenki, aki átjön, mind jó, tisztelettudó, szorgalmas, becsületes. Természetes, hogy ez nem így van, hisz van az itteniek között is mindenféle ember, de sokakról nagyon rosszul vélekednek, pl. hogy cigány vagy román. Volt rá példa, aki azt mondta: <Aki ottan él, az mind cigány.> A rossz példa, az nagyon gyorsan terjed, de hála istennek sokan a jó oldalait is megnézik az embernek, ez tisztelettudó, ügyes, különbözik a többitől.” E megfogalmazás nem nélkülözi az erdélyi vendégmunkás szubjektivitását, de épp ezért különösen fontos, mert rávilágít, hogy bizonyos cselekvési struktúrák milyen érzést keltenek a vendégmunkát vállalókban. Ennek tudatában talán könnyebb lesz megérteni, hogy viszonylag rövid idő alatt csökkent minimálisra a székely munkaerő kínálata településünkön. Igazságtalanok lennének, ha csupán ezt az egy okot sorolnánk fel a vizsgált területről való kivonulásuk mellett. Ugyanennyire fontosak az ez idő alatt Erdélyben bekövetkezett változások is.

Időközben Romániában visszaadták a gazdáknak a földeket. A családi gazdaságok szerepe jelentősen felértékelődött. A fiatal számára már nem városban, hanem a helyi társadalomban kell újra minél jobb, induló gazdasági feltételeket teremteni²⁹. Udvarhely és Gyergyó környékén viszonylag kiszámítható gazdasági progresszió mutatható ki. Lassan a Magyarországon megkeresett pénz otthoni vásárlóértéke jelentősen devalválódott. A változás utáni első években a forintban félretett, és lejre való átváltás után a Romániában még részben államilag szubvencionált áruk megvásárlásával jelentős többlet beszerezést lehetett elérni. Az utóbbi időben azonban az árak elérték, sok esetben meg is haladták a magyarországiakat, így ez - mint vonzóerő - jelentősen veszített értékéből.

Időközben a magyar állam egyre inkább figyelte a jelenségre, és a kezdeti elnéző magatartásával szemben egyre erősebben lépett fel a feketemunka, az illegális tartózkodás ellen. Egy idő után az itt tartózkodás illegális voltának elkerülésére azt eszelték ki, hogy havonta a legközelebbi határállomásnál átrándulnak Romániába, és újra belépve egy további hónapra legalizálják ittlétüket. Mindez plusz költségeket, idegeskedést jelentett munkaadónak és vendégmunkásnak egyaránt. Törvényességi szempontból e jelenség üldözendővé vált. Razziákat tartottak, gyakorivá váltak a büntetések, kiutasítások, előállítások.

---

²⁸ „Engem otthon a katonaságnál hazátlan ungurnak (magyar) hívtak. Magyarságomat büszkén váltaltam, de itt: így román, úgy román... Az előző rendszer elbűtítása után az itteniek nem ismerik a kinti magyarságot.” (L. CS. erdélyi vendégmunkás, 1995)

²⁹ GAGYI J. 1994, 35.

Székely-csángó generáció-váltás a vendégmunkában

A fentebb leírtakat figyelembe véve senkit nem lep meg, hogy a vendégmunkát vállalt székelység – amint céljai közelébe ért –, nagy többségében kivonult a csőlyosi gazdaságokból. Ezzel a kivonulással párhuzamosan jelent meg egy új vendégmunkás hullám a moldvai csángó fiatalok révén.

1992 telén két gajdári csángó fiatal kopogott be az egyik csőlyospálosi gazda kapuján, kezükben ajánlólevéllel, amely Balotaszállásról, a nevezett gazda egy rokonától származott. A rokon úgy gondolta, hogy nála – igaz – elfogyott a munka, de jó hasznát veheti a két fiatalembernek unokaöccse. A gazda számára furcsának tűnt nehézkes magyar beszédük, hisz ő ekkor találkozott először e népcsoport tagjaival. Sokáig valóban románoknak is hitte őket.

A két fiatal kölcsönös meglepődésre szinte családtagként illeszkedett be hamarosan a családba. Felismerték a munkaerő-szükségletet, és amikor első alkalommal hazautaztak, testvéreikkel, barátaikkal tértek vissza. E láncreakció eredményeként közel 100 moldvai csángó fordult meg az elmúlt évek során hosszabb-rövidebb munkára a településen.

Megjelenésükkel több szempontból átalakult a község vendégmunkaképe. Ők az otthonuktól való nagy távolság miatt teljes évre szegődtek el egy-egy gazdához. Akárcsak az erdélyiek, ők is megállapodott bérük mellett teljes ellátást és szállást kaptak többnyire a tanyákon. Bérük nagyobbik részét általában hazautazásuk előtt kapták meg, addig a hétvégi szórakozásokhoz és a havonkénti *pecsételtetések* (határátlépés) kaptak bizonyos összeget, amit a gazdájuk rendszeresen vezetett.

Munkájukban, céljaikban, kulturális önazonosság-tudatukban egyaránt lényegesen különböztek az erdélyi magyaroktól. A gazdák véleménye szerint szorgalmasabbak, többet és lelkiismeretesebben dolgoznak „nem csak a saját hasznukat nézik”, alázatosabbak, alkalmazkodóbbak. E különbségek gyökerére könnyen rávilághatunk, ha megvizsgáljuk a kibocsátó környezet kulturális bevésődéseit.

Otthonukban nagyon erős román környezeti hatás alatt élnek, ami különösen falujukon kívül nagyfokú alkalmazkodó képességet vár el tőlük. Nemzeti és etnikai tudatuk rendkívül kevert; amíg a székely magyarságára büszke, addig számukra önazonosságuk legfontosabb jelképe katolikusságuk. Településeik a magyar nemzettesttől még a nemzetvé válás előtt elszakadtak. Gajdár község igaz, hogy székely eredetű, de közvetlen kapcsolatai kibocsátó közegével még a 19. század elején megszakadtak. Így magyarság- vagy románságtudatuk csak a külső elvárások szerint működik attól függően, hogy adott helyzetben melyik előnyösebb számukra.

Erről tanúskodik a következő kis történet:

„Egy szomszéd faluban, Kömpöcön egy szórakozóhelyen voltam a barátnőmmel. Megszólít hátulról románul egy fiú:

- Hogy hívnak?

Mondom, hogy M. Sándornak.

- S az románul hogy jön ki?

- Csakis így: M. Sándor. - mondom.

- De te is Erdélyből vagy, ugye? Én is odavaló vagyok, Bákó mellől Comanból. Engem itt Gyurinak, otthon Gheorghitanak hívnak.

Végül is ő itt tanult meg teljesen magyarul, ez is egy szempont.³⁰

Kilépéskori céljaikat kérdésemre vegyesen határozták meg. Sokan vannak, akik az otthoniak megélhetésére küldik haza pénzüket, többen házat építenek³¹, van, aki testvéreit segíti ily módon az építkezésben, vásároltak és vittek haza személyautót, presztízs fogyasztási javakat, színes televíziót, videót,³² divatos ruhákat, sportcipőt stb. Újabban fiatal, házasságkötés előtt álló lányok is jönnek, akik a „zesztréjük”, hozományuk árát keresik itt meg.³³

A magyarországi vendégmunkával való első találkozásukról, tudatlanságukról a gazdák is, maguk is mosolyogva beszélnek: „...nem is tudtuk, mit mondanak, csináltak, ahogy mutatták...”³⁴ „...akármit megmutattunk nekik, azt csinálták, nem kellett kétszer megmutatni”³⁵, „...nem szerettem, hogy jöjjenek velem, és mondják, ezt kell meg azt kell csinálni. Mikor megmondta egyszer, hogy mit kell, akkor tudtam...”³⁶, „...hamar megtanulták az itteni gépek, felszerelések kezelését...”³⁷

A gazda nem mindig tapintatosan közelített hozzájuk: „...Hogy nézel te ki? Ugye félsz éjjel kimenni? Elbírod-e a moslékos vödört? ...”³⁸

Kezdetben nyelvi nehézségeik is adódtak. A csángó nyelvhez szokott fiatalok nem mindig értették meg a homoki gazdák nyelvét, és fordítva. „...nem tudok olvasni, s meg kell tanulnom még tanácsolni (beszélgetni) es...”³⁹. „...otthon a szüleim most má’ beszélnek magyarul velem, a testvérekkel románul meg csángóul...”⁴⁰. „...mondták, hogy sárgarépa, nem tudtam mit akarnak, hát ugye mi ennek azt mondjuk, hogy morkov, s aztán itt mondják, hogy tojás, mi meg hogy tyukmony, a kukoricának mondjuk, hogy puj, há ezeket mind meg kellett tanúni...”⁴¹

A munkában a gazdák és a csángók viszonylag hamar egymásra találtak, és legalábbis látszólag megértették egymást. Összehasonlítva az Erdélyből jött vendégmunkásokkal a gazdák jobban meg voltak elégedve velük: „...másabbak, mint az erdélyiek, szinte ők hajtának, hogy ezt is, azt is meg kell csinálni, igazán tudnak örvendeni, ha szép a termés...”⁴²; „...mindig segítenek, azt nézik, mit kell csinálni, nem azt, hogy hova lehetne leülni...”⁴³; „...jó részükre rá lehetne bízni a gazdasá-

³⁰ M.S. Csólyospáloson letelepedett gyergyói vendégmunkás, 1996

³¹ "- Mit csinálsz az itt keresett pénzzel? - Há csánok házat." (H.J. csángó vendégmunkás, 1994)

³² "Konkrét céllal gyűjtenek, inkább elektronikai cikkekre, háztartási gépekre, amik nálunk természetesebbek. Igyekszenek megtakarítani minél többet." (R. M. csólyospálosi gazdálkodó, 1995)

³³ HEGYELI A. 1998, 5.

³⁴ H. József csángó vendégmunkás, 1995

³⁵ F.F.-né gazdálkodó, 1994

³⁶ H.J. csángó vendégmunkás, 1995

³⁷ R.M. csólyospálosi gazdálkodó, 1996

³⁸ F.S. csólyospálosi gazdálkodó

³⁹ H.J. csángó vendégmunkás, 1996

⁴⁰ H.Gy. csángó vendégmunkás, 1994

⁴¹ B.C. csángó vendégmunkás, 1995

⁴² P. I. csólyospálosi gazdálkodó, 1994

⁴³ P. I.-né csólyospálosi gazdálkodó, 1995

got..”⁴⁴; „... kiszakítok egy darabot a földemből, s odaadom, hogy amit azon termel, az legyen az övé, tanuljon önállóan gazdálkodni...”⁴⁵

Látható, hogy a munka szempontjából hamarosan normális egyensúly állt be. A kialakult munkakapcsolat leginkább a hajdani „gazda-béres” viszonyhoz hasonlítható, mindkét fél részéről új tartalommal. E viszonyra utaló tényezők a teljes évre való elszegődés, a bérek hazatérés előtti kifizetése, a gazdaságban betöltött mindegyes szerepük. A gazdák és az „újbéresek” között a munkán kívüli kommunikációban alakultak ki értetlen helyzetek. Ugyanis az erdélyiekkel ellentétben furcsa volt a munkaadóik szemében a csángók történelmi járatlansága, magyarságukhoz való semleges viszonyulásuk. Ezt sokszor szemükre is vetették, gyakran szidva a románokat Erdély elnyomásáért. Ezzel szemben katolikus vallásosságukra, a csángók számára egyetlen, fontos identitásbéli tényezőre nem gondoltak. Ez talán azzal magyarázható, hogy a gazda(g)ság hajszolása átalakította ebbéli értékrendjüket. A vendégmunkások – amikor erre rákérdeztem –, úgy feleltek, hogy templomba szívesen mennének, csak hát ezek nem járnak, s így ők sem jutnak el, legfeljebb búcsúkor.

Néhány gazda fontosnak tartja, hogy szórakozási lehetőségeikre is oda figyeljen. Így közösen mentek kirándulni Budapestre, az állatkertbe, a vidámparkba, a Balatonra, diszkóba. Mindkét fél elmondása szerint ezek mély nyomokat hagytak bennük.

A hatóságok évente több alkalommal rendeznek kommandós „hajtóvadászatot” a feketemunkások ellen. Ilyenkor sokukat előállítják, és azonnal ki is utasítják az országból. Jó ideig ezt úgy hidalták át, hogy nagyon hamar „elveszítették” útleveleiket, és a Bákóban kiállított új okmánnyal többségük rövid időn belül visszatért. Egymás kölcsönös megbecsülésére utal, hogy volt rá példa: az ittmaradt bért a gazdák Gajdárba utána vitték az otthon rekedt vendégmunkásnak. Néhány gazda fontolgatta egy-egy vendégmunkás itteni letelepítésének a lehetőségét is, ez az adminisztratív nehézségek miatt hiúsult meg. Többen szívesen letelepednének itt elhagyott tanyákon, de amikor rákérdeztem, hogy családtagjaik utánuk jönnének-e, határozottan azt mondták, dolgozni és látogatóba igen, de végképp nem, mivel sem írni, sem olvasni magyarul nem tudnak, szokatlan számukra az itteni homok és pusztaság, és hiányozna az otthoni dombos környezet.

Kölcsönös előnyök, tapasztalatok

A vizsgált idő közelsége miatt rendkívül nehéz egyértelmű mérleget vonni a jelenségről; ehhez még sok további kutatásra van szükség. Ki kellene terjeszteni a munkát a Homokhátság többi falvaira is. A kutató dolgát nehezíti a zaklatások miatt kialakult nagyfokú bizonytalanság is. Néhány tapasztalat azonban mindenképpen levonható, bár ezek nem minden esetben vágnak egybe az első feltételezésekkel.

Megállapítható, hogy e munkakapcsolat minden érintett fél részéről önkéntes alapon jön létre. Abból, hogy e folyamat napjainkig tovább tart, arra következtet-

⁴⁴ R.M. csőlyospálosi gazdálkodó, 1996

⁴⁵ P. I. csőlyospálosi gazdálkodó, 1995

hetünk, hogy az egymással szembeni gazdasági elvárások a legtöbb esetben teljesülnek. Mind a vendégmunkások, mind a gazdák szempontjából az egymásra utaltság identitásbeli csiszolódáshoz is vezet. A vendégmunkásoknál – főleg a fogékonnyabbaknál –, a szerzett termelési és gazdasági tapasztalatok a továbbiakban hasznosítható tudássá érnek. A kibocsátó közösségek gazdasága számára mindenképpen serkentőleg hatnak, jóllehet ez nem jár egyértelműen belső, gazdálkodási struktúrájuk átalakításával is. Hegyeli Attila jegyzi meg, hogy bár a Gajdára hazatért fiatalok külsőségeikben részben átformálták a beépített környezet képét, azonban építési kultúrájuk a belső komfortot tekintve konzervatívabb (az új, emeletes épületekből még mindig kimarad a fürdőszoba).

A vizsgált jelenség társadalmi haszna is számottevő, ugyanis a kapcsolatok fennmaradása mindenképpen a szálak szorosabbra fűzését eredményezi. Ugyancsak formálólaga hat a befogadó közeg emberi értékrendjére, mivel több olyan apró tény került napvilágra, amelyek rámutatnak a konkrét pénzügyi hasznon túli, morális tényezők fontosságára.

Mindenképpen érték a csángó vendégmunkások magyar nyelvi jártasságának növekedése; de ezt nem szabad túlértékelnünk, mert az otthoni környezet csak mérsékelten fogadja be. Figyelembe véve, hogy a moldvai csángók épp nyelvi konzervativitásuknak köszönhetően, hogy idegen környezetben is évszázadokon át sikerült megőrizniük anyanyelvüket, természetesnek fogható fel, hogy még a magyar nyelvvel szemben sem nyitottabbak. Tehát a csángó vendégmunkások számára egyelőre a magyar nyelv a munka nyelvét jelenti, amely közel áll otthoni beszédükhöz. Számukra a gazdasági hasznon túl kulturális és élettapasztalatokat jelent a kinntartózkodás, egyben erősíti egymásra utaltságukat. Ez érvényes a kibocsátó közösség egészére is, mert belső társadalmi szükségletük az élmények folyamatos közvetítése. Körükben az individualizmus csak a közösségből kilépve erősödik fel, és abban a pillanatban, amikor újra hazatérnek, alárendelődik a közösségi normáknak.

Az eddigi tapasztalatok alapján a kialakuló jelenség, mivel többnyire kiegyensúlyozott kapcsolaton alapul, minden bizonnyal hosszabb időre meghatározza mindkét fél gazdasági irányultságát.

IRODALOM

BELLON TIBOR

- 1995 Homokba fült tanyák? In: Csólyospálos. Tanulmányok Csólyospálos történetéről és népeletéről. Csólyospálos, 309-331.

BENDA KÁLMÁN (szerk.)

- 1989 Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1706 Budapest

BODÓ JULIANNA

- 1994 Az időszakos migráció hatása az egyéni és családi életvezetésre. In: Antropológiai Műhely. Csíkszereda 7. 1994/3. 59-79.

BODÓ JULIANNA (szerk.)

- 1996 Elvándorlók. Vendégmunka és életforma a Székelyföldön. Csíkszereda

BÖZÖDI GYÖRGY

- 1939 Székely bánja. Marosvásárhely (1997)

DOMOKOS PÁL PÉTER

- 1984 A moldvai magyarság. Budapest (ötödik, átdolgozott kiadás)

FODOR FERENC

- 1995 A gazdálkodás fejlődése. In: Csólyospálos. Tanulmányok Csólyospálos történetéről és népeletéről. Csólyospálos, 247-298.

GAGYI JÓZSEF

- 1994 Fiatalok és migráció. A máréfalvi fiatalok migrációs viselkedése In: Antropológiai Műhely. Csíkszereda 7. 1994/3. 27-43.

GEGŐ ELEK P.,

- 1838 A moldvai magyar telepekről. Budán (Reprint 1987)

HEGYELI ATTILA

- 1998 „Mint gomba ide benöttek...” Moldvai csángók vendégmunkája Magyarországon. Kézirat

HORVÁTH ANTAL

- 1994 Stramosii catolicilor din Moldova (documente istorice 1227-1702) Sf. Gheorghe

JERNEY JÁNOS

- 1851 Keleti utazása a magyarok őshelyeinek kinyomozása végett (1844 és 1845) I-II. kötet. Pesten

KERTÉSZ JÓZSEF

- 1913 Tíz év a romániai misszióban. Kolozsvár

MIKECS LÁSZLÓ

- 1940 (második kiadás) Románia. Útjegyzetek. Budapest

- 1941 Csángók. Budapest (1989)

OLÁH SÁNDOR

- 1994 Egy székely falu vendégmunkás potenciálja In: Jönnek? Mennek? Maradnak? MTA Politikai Tudományok Intézetének Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 9-19.

OZSVÁTH GÁBOR DÁNIEL

- 1996 Havasalföldi magyar iskolák a századforduló évtizedeiben. In: Népiskolák Magyarországon. Tatabánya, 152-166.

TÁNCZOS VILMOS,

- 1994 „Én román akarok lenni” In: Keletnek megnyílt kapuja. Kolozsvár, 174-190.

- 1997 Hányan vannak a moldvai csángók? In: Magyar Kisebbség 1997/1-2. 370-393.

Szekler und Tschango in den Sandbodenwirtschaften von Csólyospálos

GÁBOR OZSVÁTH

Der vorübergehende oder dauerhafte Wechsel des Wohnsitzes ist im Laufe der Menschheitsgeschichte bei vielen Volksgruppen zu beobachten gewesen. Auch die Ungarn im Karpatenbecken bilden in dieser Hinsicht keine Ausnahme. Die natürlichen und wirtschaftlichen Potenzen eines Siedlungsgebietes standen nur selten in Einklang mit den demographischen und politischen Voraussetzungen.

Während der letzten Jahrhunderte prägte dies auch die Lebensweise der siebenbürgischen Ungarn. Der knapp bemessene, landwirtschaftlich nur begrenzt nutzbare Boden zwang insbesondere die Szekler mit ihrem hohen Geburtenüberschuß, auch in anderen Gebieten, vielfach außerhalb der ungarischen Grenzen, z.B. in den Donaufürstentümern, nach Arbeit zu suchen.

In der Migration der ungarischen Tschango in der Moldau spielten neben wirtschaftlichen auch politische Faktoren eine Rolle. Immer wieder wurden sie von ihrem Wohnort vertrieben, ihrer Pfarer beraubt, so daß schließlich ihre Identität nur noch durch ihren Katholizismus geprägt wurde.

Aus den Gebirgsgegenden des heutigen Ungarns brachen Saisonarbeiter in die prosperierenden Landwirtschaftsgebiete des Tieflandes auf.

Im 20. Jahrhundert führten die Zerstückelung Ungarns durch die Grenzziehungen von Trianon sowie die Vernichtung der Bauernwirtschaften durch die sozialistische Umgestaltung der Landwirtschaft zu einer Minimalisierung der Wanderarbeit in der Landwirtschaft.

Der Transformationsprozeß der 90er Jahre führte auch in dieser Hinsicht zu Umgestaltungen in der Landwirtschaft. In der Gegend zwischen Donau und Theiß gingen die Landwirte nach der Rückübereignung ihres Landes zunehmend zum intensiven, viel Handarbeit erfordernden Gartenbau über. Die neuen Farmwirtschaften waren bald mit Arbeitskräftemangel konfrontiert, dem sie durch Einbeziehung von Saisonarbeitern abzuwehren versuchten. Anfangs beschäftigten die Soldaten aus den nahegelegenen sowjetischen Kasernen oder ostdeutsche Studenten, die sich hier ihre Reisekasse aufbesserten, bald auch als Touristen eingereiste Bekannte aus Siebenbürgen.

In den ersten Jahren nach 1989 kamen vor allem siebenbürgische Szekler, die so auf die wachsende Arbeitslosigkeit in ihrer Heimat reagierten und zugleich in bescheidenem Umfang Kapital für ihre eigenen landwirtschaftlichen Betriebe akkumulierten. Bald erschienen auch Tschango aus der Moldau, die zunehmend ganzjährige Arbeitsverträge abschlossen.

Die Beziehung zwischen Arbeitsgeber und Arbeitnehmer brachte auf beiden Seiten viele schwelende Probleme historischer, identitätsmäßiger und kultureller Art zutage und verlief nicht ohne rechtliche Konflikte. Heute sind die Tschango aufgrund ihrer großen Anpassungsbereitschaft ständige Arbeitskräfte in den Gartenbaubetrieben von Csólyospálos.

Insgesamt betrachtet kommen in diesem Migrationsprozeß beide Seiten auf ihre Rechnung, und trotz aller Reibungen kann diese bis heute entstandene Beziehung als gesellschaftlicher Gewinn betrachtet werden.